



Nationalt Center for
Forebyggelse af Ekstremisme

KORT FORTALT

Michael Hoggs *Fra usikkerhed til ekstremisme: Om hvordan usikkerhed på egen identitet tiltrækker folk til ekstremistiske grupper, forestillinger og identiteter*

Indledning

Michael A. Hogg fra Claremont Graduate University har for Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme udarbejdet forskningsartiklen *"Fra usikkerhed til ekstremisme: Om hvordan usikkerhed på egen identitet tiltrækker folk til ekstremistiske grupper, forestillinger og identiteter"*. I artiklen diskuterer Hogg, hvordan ekstremisme hænger sammen med usikkerhed-identitetsteori. Omdrejningspunktet er, at mennesker navigerer i usikkerheder, som kan være forbigående eller vedvarende. Usikkerheden handler ofte om behovet for at vide, hvem vi er, og hvordan vi passer ind – om vores selvforståelse og identitet i samfundet eller i en specifik situation, om vores opfattelser, holdninger og adfærd. En af de mest effektive måder at reducere selvusikkerhed på er gennem tilhørsforhold og identifikation med en social gruppe, påpeger Hogg.

I artiklen beskriver Hogg nøgleelementerne i usikkerhed-identitetsteori med fokus på dens redegørelse for radikaliserings ved at trække på socialpsykologi, dvs. hvordan folk opfatter, påvirker og behandler hinanden.

Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme har her udvalgt de hovedpointer, som centeret vurderer, er mest relevante for den praktiske forebyggelsesindsats.

Usikkerheds-identitetsteori

Alle mennesker har behov for at have en klar opfattelse af, hvem de er, og hvordan de passer ind i den verden, de lever i – de er nødt til at kunne besvare spørgsmålet *"Hvem er jeg?"* med urokelig selvsikkerhed. Det sætter dem i stand til at forstå deres sociale omgivelser og deres egen placering heri og gør det muligt for dem at tilpasse og planlægge deres egen adfærd og forudsige, hvad andre vil synes om dem, og hvordan de vil behandle dem, påpeger Hogg.

Livet er gennemsyret af usikkerheder, og det at leve handler i høj grad om at tilpasse sig til og navigere i disse usikkerheder – afklare dem, der betyder noget og har konsekvenser for os, og ignorere dem, der ikke betyder noget, eller ryste dem af os. Uanset om det skyldes nye omstændigheder, ændrede relationer, rejser og migration, globalisering, kulturel marginalisering, politiske og økonomiske omvæltninger eller sociale og teknologiske forandringer, kan den følelse af usikkerhed, man føler omkring sig selv og sin identitet være forbigående eller mere vedvarende.

Usikkerhed-identitetsteorien mener, at:

- A. mennesker har et stærkt behov for at vide, hvem de er, og hvordan de passer ind i verden,
- B. når dette behov er til stede vil det drive dem til at mindske de dermed forbundne følelser af usikkerhed omkring sig selv og den verden, de lever i, og
- C. de mindsker usikkerheden ved at identificere sig med og føle en form for inklusion i og tilhørsforhold til sociale grupper – især dem som er karakteriseret som stærkt ekskluderende grupper med udtalt særpræg og entydigt definerede identiteter.

Usikkerheden kan opleves som en spændende udfordring, hvis man føler, man har de fornødne kognitive, materielle og sociale ressourcer til at reducere usikkerheden, men som en skræmmende trussel, hvis man føler, man ikke har disse ressourcer. I begge tilfælde vil usikkerheden omkring en selv motivere til adfærd, der tilsigter at reducere usikkerheden.

Som grundlæggende sociale væsner, der definerer os selv og lever vores liv i direkte eller indirekte interaktion med andre, handler en af vores mest afgørende usikkerheder om, hvem vi er – om vores selvforståelse og identitet i samfundet eller i en specifik situation.

En af de mest effektive måder, hvorpå man kan reducere selvusikkerheden, er ved at tilhøre og psykologisk identificere sig med en social gruppe, især hvis den validerer den pågældendes tilhørsforhold og sociale identitet. Identifikation reducerer selvusikkerheden meget effektivt.

Usikkerhed-identitetsteorien er det eneste perspektiv, der ser social identitet og gruppetilhørsforhold som det helt centrale i koblingen mellem selvusikkerhed og radikaliserings. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at dette ikke er den eneste mulige forklaring på radikaliserings – forskellige mennesker radikaliseres af forskellige grunde.

Gruppeidentifikation

Gruppeidentifikation har mange positive effekter – det styrker fællesskabet, sammenhængskraften og solidariteten inden for gruppen, det gør medlemmerne af gruppen positivt stemt over for hinanden og giver dem en følelse af, at de må samarbejde med hinanden om at opnå de fælles mål, og det skaber et konstruktiv konkurrenceforhold mellem grupperne.

Folk kategoriserer hele tiden, fordi det tillader dem at drage hurtige, velfunderede og ofte følgerige slutninger om det, de har kategoriseret. Processen er typisk automatisk og ubevidst, men den kan også være forsætlig.

Hogg påpeger, at social kategorisering næsten altid indebærer at placere sig selv i én af kategorierne, *in*-gruppen, og dermed beskrive og bedømme sig selv ud fra egenskaberne ved *in*-gruppen. Derfor har vi et stærkt motiv til at sikre os, at *in*-gruppens egenskaber er mere favorable end *out*-gruppens. *In*-gruppe favoritisme (“vi er bedre end dem”) er ofte forekommende i intergruppedadfærd, og intergruppe-relationer er i sig selv konkurrencebetonede.

Mennesker kategoriserer ikke kun hinanden, men også sig selv, og i den henseende gør social kategorisering mindst fem vigtige ting:

- Det skaber en følelse af tilhørsforhold, tilknytning og inklusion i en gruppe.
- Det tilskriver gruppens identitet og de dermed forbundne identitetsstiftende egenskaber (opfattelser, følelser, antagelser, holdninger, værdier og adfærdsformer) til dig, og du internaliserer dem som en del af den, du er. Det tilskriver også identitetsstiftende egenskaber til relevante *out*-grupper – ofte omtalt som stereotyper.
- Når det gælder *in*-gruppen, beskriver identiteten og dens egenskaber ikke kun, hvem du er, men også, hvordan du skal tænke, føle, handle og opfatte andre.
- Social kategorisering regulerer på forudsigelige måder forløbet af ens interaktion med medlemmerne af såvel *out*-gruppe som *in*-gruppe.
- Det tilvejebringer også konsensuspræget validering af ens identitet og selv. Mennesker, der er fælles om en social identitet og et gruppetilhørsforhold, vil i vid udstrækning se verden på samme måde, mene de samme ting og opføre sig på samme måde. Så hvis du opfører dig, som du forventes at gøre som medlem af din gruppe, vil du opnå anerkendelse og accept fra gruppen.

Grupper, der er klart differentieret fra andre grupper, klart struktureret internt og har en konsensusbaseret, utvetydig, veldefineret og enkel kollektiv identitet, er mere effektive til at reducere usikkerheden end grupper, der ikke har disse karakteristika, mener Hogg. Under indtryk af usikkerheden finder folk sådanne grupper og identiteter stærkt tiltrækkende. Men sådanne grupper rummer tydeligvis også kim til ekstremisme.

Reduktion af selvusikkerhed

Nogle grupper og identiteter har imidlertid egenskaber, der reducerer usikkerheden mere effektivt end andre. De mest effektive grupper er dem, der er distinkte og adskiller sig meget fra andre grupper. Internt er de relativt homogene – medlemmerne mener de samme ting, handler på samme måde og har fælles skikke og fælles verdensanskuelse. Men de er også klart struktureret med forskellige, rolledefinerede underenheder, der tjener et højere formål for gruppen. Der er kun begrænset uenighed om gruppens identitet blandt medlemmerne, som har en stærk oplevelse af gensidig afhængighed og fælles skæbne ("vi er i samme båd", hvad der rammer én, rammer alle).

Selvet har tre relativt særskilte domæner:

- det *individuelle selv*, hvor folk ser sig selv ud fra deres unikke personlighedsegenskaber (for eksempel at de har sans for humor, er udadvendte),
- det *relationelle selv*, hvor folk ser sig selv ud fra deres særlige relationer til andre personer (for eksempel at de er Johns onkel, Marys ven),
- det *kollektive selv*, hvor folk ser sig selv ud fra en fælles social identitet og et gruppetilhørsforhold (for eksempel dansk, hinduist).

Der er mange forskellige omstændigheder, der kan udløse mere eller mindre varig usikkerhed omkring en selv og ens identitet. Det kan for eksempel være at skifte bopæl, flytte til et andet land, få nyt job, miste en nærtstående, komme i et nyt forhold, blive arbejdsløs, gå på pension osv. Men også større samfundsmæssige eller globale forandringer såsom globalisering, immigration, politiske omvæltninger, økonomiske kriser, hastig teknologisk forandring osv.

Det afgørende i et usikkerhed-identitetsteoretisk perspektiv er, at omstændighederne får en til at føle sig usikker på sig selv og sin identitet i lokalsamfundet eller i samfundet i det hele taget – ofte ledsaget af en følelse af ikke at passe ind og ikke at blive accepteret.

Folk har brug for at reducere selvusikkerhed, og det behov kan dækkes på forskellige måder afhængigt af (a) det primære domæne for usikkerheden (individuelt selv, relationelt selv eller kollektivt selv), (b) overlappet mellem disse domæner og (c) de ressourcer, man føler, man har til rådighed til reduktion af usikkerheden. Det måske stærkeste og mest effektive middel til at reducere selvusikkerhed og identitetssikkerhed er imidlertid psykologisk identifikation med en gruppe.

Usikkerhed-identitetsteoriens budskab er, at de personer, der er mest sårbare over for ekstremistiske grupperes aktive rekruttering og over for de ekstremistiske budskaber og identiteters tiltrækningskraft, er dem, der føler sig marginaliserede, oversete og usynlige i samfundet – de føler sig usikre på, hvordan de passer ind, og på hvem de er (og her kommer det an på, hvordan de selv har det, ikke hvad andre mener, eller hvad den objektive virkelighed fortæller os). De forsøger desperat at opnå et tilhørsforhold til en gruppe, der hviler i sig selv, og vil internalisere en identitet, der er distinkt og utvetydig og udgør en

central del af, hvem de er.

At tilslutte sig, identificere sig med og blive accepteret af sådanne grupper reducerer effektivt den usikkerhed, de føler.

Der er dog ikke alle mennesker, der identificerer sig med ekstremisme og ekstremistiske grupper, der går til de voldelige yderligheder for gruppen. Mange, måske de fleste, internaliserer blot identiteten og ideologien som en vejledning for dem selv og nøjes med at udøve deres medlemskab på selvhævdende, men ikke-voldelige måder. Dem, der faktisk går til voldelige yderligheder, gør det muligvis, fordi de også er sårbare eller udsatte på andre måder. Helt konkret er de bekymrede over deres status som medlemmer af deres ekstremistiske grupper – de har behov for at føle sig accepteret og valideret af gruppen, men er usikre på, om gruppen virkelig betragter dem som "en af os". De frygter at blive betragtet som perifere medlemmer.

For at fjerne denne usikkerhed på tilhørsforholdet er de villige til at gøre nærmest hvad som helst for at bevise deres loyalitet og blive accepteret og gøre sig fortjent til gruppens tillid. Det kan de bl.a. gøre ved offentligt at skilte med deres loyalitet over for *in*-gruppen og deres antipati over for *out*-gruppen på ekstreme måder, som kan indebære *hate speech* og fysisk vold mod *out*-gruppen.

Strategier for tidlig forebyggelse af ekstremisme

Det er yderst vigtigt at være opmærksom på folks oplevelse af at være marginaliserede, ekskluderede og oversete i samfundet samt deres følelse af at være ligegyldige. Disse følelser er meget reelle for dem, og mennesker, der har det sådan, vil være sårbare over for påvirkning og aktivt søge efter en identitet, mener Hogg.

Han foreslår to hovedprincipper når det kommer til forebyggelse af ekstremisme. Det ene er kommunikation. Hertil er det vigtigt, at vi er opmærksomme på personers online-aktiviteter (internetsider og sociale medier), og hvem de bruger tid sammen med. Samtidig bør vi være meget opmærksomme på, hvor de søger information, hos hvem og fra hvilke kilder. Det andet princip handler om "selv- og identitetskompleksitet". Hvis folk har én overvældende identitet eller flere identiteter som markant overlapper hinanden, betyder det, at de har en simpel identitetsstruktur. Usikkerhed giver dem kun én mulighed; at identificere sig stærkt med denne identitet og evt. gøre den mere ekstrem. Derfor er det vigtigt med en kompleks identitetsstruktur, fordi det giver mulighed for at have et bredt udvalg af distinkte identiteter at gribe fat i. Når en person har flere identiteter vil det gøre det lettere at føle sig inkluderet og føle, at man passer ind i de forskellige sammenhænge man deltager i.

Usikkerhed-identitetsteori og den kommunale forebyggelsesindsats

Centeret har talt med Christiana Ruben fra SSP Samrådets Fagudvalg 18+ området om, sammenhængen mellem usikkerhed-identitetsteori og den kommunale forebyggelsesindsats.

For at komme selvusikkerheden til livs er det vigtigt, at der på individniveau arbejdes med indsatser, som kan understøtte børn og unges modstandskraft over for de risikofaktorer, der *kan* have indflydelse på den enkeltes tilbøjelighed til at søge i retning af ekstremistiske miljøer, mener Christina Ruben.

Som vigtige nedslag i det forebyggende arbejde, peger Ruben på, at det er vigtigt, at særligt sårbare børn og unge får hjælp til at mestre tilværelsen samt bliver inkluderet og fastholdt i positive fællesskaber i folkeskolen og ungdomsuddannelse. I sit arbejde henter hun inspiration fra den danske professor Per Schultz Jørgensen, som nævner tre specifikke forhold, som anses for at være væsentlige hos mennesker, der har høj modstandskraft:

- Tillid til egen formåen kognitivt og socialt
- Evne til at overskue og forudsige situationen
- Støtte fra omgivelserne

Konkret peger Ruben på, at indsatser som konfliktløsning og redskaber til vredeshåndtering kan hjælpe børn og unge med at håndtere frustrationer og vrede på en konstruktiv måde og have større kontrol over de situationer, hvor vrede kommer i spil og kan være impulsstyret. Endvidere kan forløb med en stabil og forudsigelig støtte/kontakt person styrker det enkelte barns/den enkelte unges tro på sig selv og understøtte at barnet/den unge fastholdes i skole og uddannelse.

Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme er et videns- og rådgivningscenter, der har til opgave at understøtte kommunernes arbejde med at forebygge ekstremisme i Danmark. En af centerets opgaver er at samle og formidle den bedste viden om ekstremisme og forebyggelse. På den baggrund bestiller centeret forskningsbaserede artikler med relevans for praksis.

